

Тыва хогжум херекселдери

Хомус

Хомузумну кагбас-ла мен,
Хойлап алгаш чоруур-ла мен.
Хоюм бажын дозуп алгаш,
Хостуг шолээн ойнаар-ла мен.

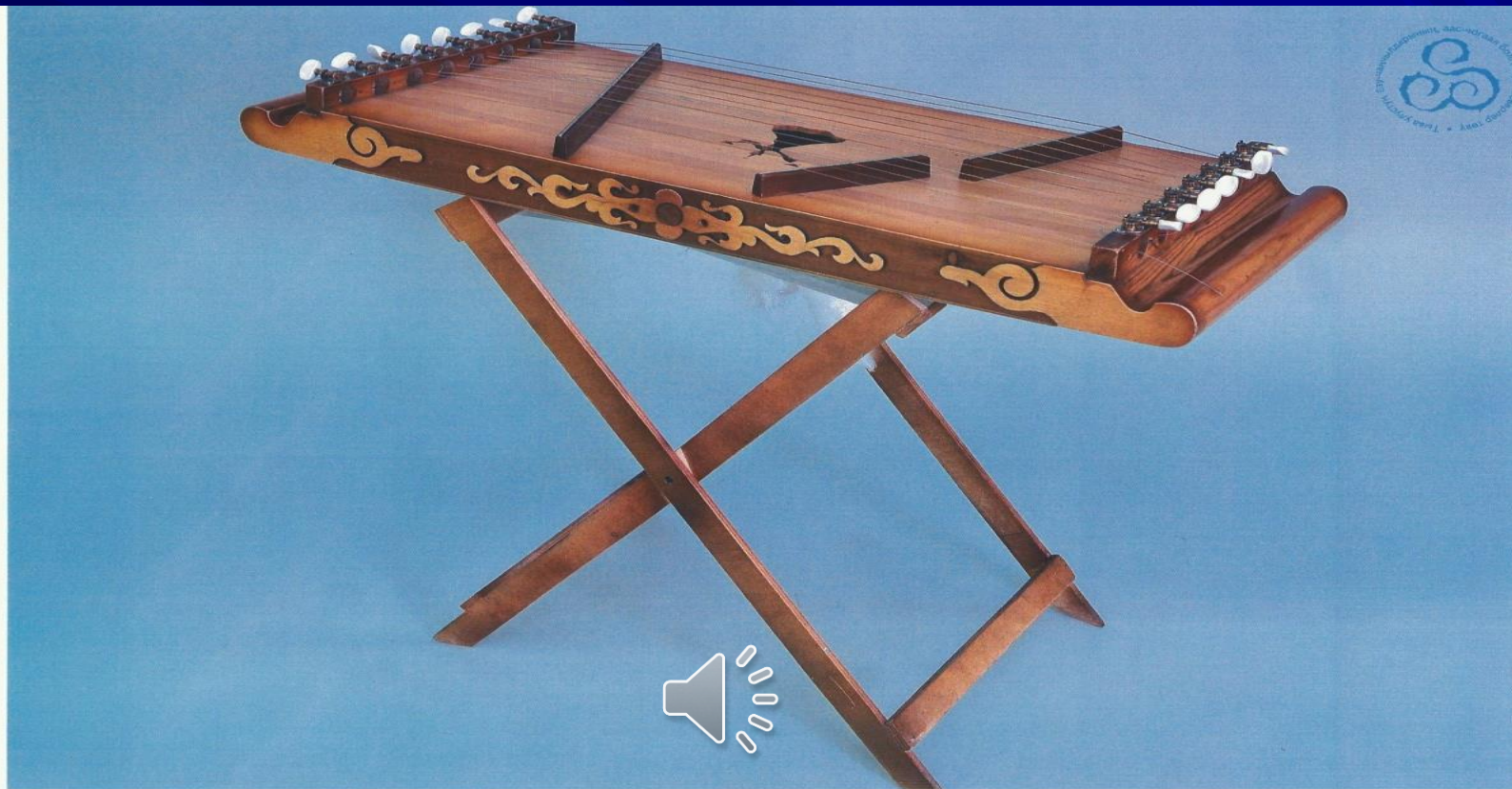

Хомус

Тыва хогжум культуразында хомустарнын янзы-буру хевирлерин тыва чон ойнап чораан.

Амгы уеде демир-хомустарны ойнап турар. Хомустарнын бар хевирлерин сценаже ундуруп ойнаан болук - «Тыва» ансамблинин бирги ойнакчылары. Хомуска делегей чергелиг моорейге тывадан Геннадий Чаш киришкеш, тиилекчи болган. Оске хогжум херекселдеринге салаалар ачызында ун ундуруп ойнаар болза, хомусту кижинин аас дылынын, тыныжыннын ачызында аялга ундуруп ойнаары - хомустун оске хылдыг хогжум херекселдеринден кол ылгалыг демдээ.

Чадаган.
Чадаганым ойнап берейн,
Чанымдыва кожа олур.
Чараш ырдан ырлап берейн,
Сагыш хандыр дыннап олур.

Чадаган

Чадаган - соктап, тыртып ойнаар болукке хамаажыр. Чадаганнын ниити даштыкы хевири база ойнаар аяны бир онзагай. Амгы уеде чадаганнын ийи ангы хевирлеринге хогжумчулер ойнап турар. Фольклор болуктеринде ойнаар чадаган харжаа деспи хире, 5,7,9,12 хылдарлыг болур. Хылдары нейлон болгаш оларны гитара кулактары-биле быжыглаан болур. Чадаганны шаанда дыттан кылып турган. Чадаганны савааштар дузазы-биле ойнаар.

Бызаанчы

Бызаа унун оттундургеш
Бызаанчы деп атты алган
Хогжумумну корген сен бе?
Хоглээр сен бе, ырладыптайн?

Бызаанчы

Ча-биле тыртып ойнаар хылдыг хогжум херексели. Бызаанчыны оон тыптып келген уезинден тура тываларнын хогжуму деп адап болур. Оон уну игилден бир тускайлан. Тургузуу, ойнаарынын аяны база-ла игилден ангы. Солагай холдун салааларынын сайгыды-биле хылдарнын адаандан идип ойнаар. Хылдары 2, 3, 4, 5 болур.

Чанзы

Хоомей-сыгыт удеп ойнаар
Хоонун салбас чанзымайны.
Ырак чоокта сактып чоруур
Ынак чуртум Тыва черим

Чанзы

Чанзы – 3 хылдыг хогжум херексели. Тыва хогжум культуразынга моолду таварып кыдаттан келген. Бир дугаар Тыванын куруне «Саян» аттыг ыры болгаш танцы-сам ансамблинин оркестринге чанзынын кыдат-моол хевиринге ойнап турган. Шаанда чанзынын харжаа борбак болгаш ону чылан кежи- биле кылып турган болза, амгы уеде чанзынын харжаа «когээржик» хевирлиг, бажын сиилбип чазаан аът бажы каастаан.

Дошпулуур

Дошпулуурум холумайда,
Ону ойнаар шаан бар бе?
Доруг-Дайым баглаажында
Ону мунар харыын бар бе?

Дошпулуур

Дошпулуур ийи хылдыг, кадып каан аът кудуруунун хыл-дугунден кылыр турган. Амгы уеден нейлон гитара хылы-биле хылдап турар. Дошпулуурнун тургузуу : уну, харжаа, хылдары, кулактары. Ону салаалар-биле тыртып, согуп, эжип ойнаар.

Игил

Аът баштыг игилимни
Аян гудуп ырладыр мен.
Акы-дунма чонум-биле
Аралажып таныжар мен.

Игил

Бурун шагдан тыва чоннун ча-биле тыртып ойнаар хылдыг хогжум херексели. Игил тыва хогжум херекселдеринин аразындан улустун аас-чогаалында кол черни ээлеп турар. Игил дугайында чон ырлап, кожамыктап, тоолчургу чугааларга, тывызыктарга ону монгежиткен. Игилдин мага-бодун дыттан чазап кылыр, а хааржаан серге кежи-биле шывар. Оон хылдарын аът кудуруунун орувээн хыл дугу- биле хылдап чораан. Ундезин тыва арга-биле игилди чангыс хылдап ойнавас, ийи хылдарын кады ойнаар.

